

Büyükbingöl, Abdulkadir. (2024). Doğruluk İlkesi ve Gerçekliğin İnşası Kısacasında Kriz Haberciliği: Türkiye Örneği, *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2024 güz-02- (441-463)

DOĞRULUK İLKESİ VE GERÇEKLIĞİN İNŞASI KISKACINDA KRİZ HABERCİLİĞİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

CRISIS JOURNALISM IN THE CLAW OF THE PRINCIPLE OF ACCURACY AND THE CONSTRUCTION OF REALITY: EXAMPLE OF TÜRKİYE

Abdulkadir BÜYÜKBİNGÖL^a

Doi: 10.53281/kritik.1528001

^aDr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yeni Medya ve İletişim, 0000-0003-2411-9500

MAKALE BİLGİLERİ

Makale:

Gönderim Tarihi: 04.08.2024

Ön Değerlendirme: 08.08.2024

Kabul Tarihi: 12.11.2024

Anahtar Kelimeler:

Kriz Haberleri, Gerçekliğin İnşası, Haber Pratikleri, Doğruluk İlkesi, Medya

Key Words:

Crisis News, Construction of Reality, News Practices, Principle of Accuracy, Media

ÖZET

Toplumsal krizler, yayın politikalarına göre haber pratiklerine farklı yansiyabilmektedir. Bu nedenle asıl görevi kamusal bilgi üretimi olan basın olay aktarım biçimi, “doğruluk” ilkesi odağında bir soruna dönüşebilmektedir. Çünkü haberin sunuluş biçimi aynı olayın kamuoyunda farklı algılanmakta ve doğru bilgi ile gerçekte algılanan arasında uçurumlar oluşabilmektedir. Bu kapsamda hali hazırdaki araştırmada medyanın krizler karşısındaki tutumları, tarihsel bir perspektifle incelenmektedir. Böylece inşa edilmek istenen gerçekliğe bağlı olarak aynı olayın yayın politikaları doğrultusunda farklı biçimlerde sunulmasının “doğruluk” ilkesine etkisi açığa çıkarılmak istenmektedir. Nitel yöntemlerden alan taraması tekniğiyle yapılan araştırma kapsamında ulaşılan bulgular, doğruluk ilkesi ve gerçeklik inşası kısacasında üretilen haberler üzerinden gerçek dünyaya ilişkin algıların medya tarafından belirlendiğini göstermektedir. Asıl görevi olay aktarımı olan gazetecinin doğruluk ilkesiyle çelişecek derecede bir gerçekliği inşa etme çabası mesleğin saygınlığını zedelemektedir. Dolayısıyla bu sorunun çözümüne dönük daha fazla mesleki ve akademik çabaların gerekliliği bir zorunluluk halini almaktadır.

ABSTRACT

Social crises can be reflected differently in news practices according to publication policies. For this reason, the way the press, whose main duty is to produce public information, reports events can become a problem focused on the principle of “accuracy”. Because the way the news is presented can cause the same event to be perceived differently by the public, and gaps can form between accurate information and what is actually perceived. In this context, the current research examines the media’s attitudes towards crises from a historical perspective. Thus, it is aimed to reveal the effect of presenting the same event in different ways in line with publication policies, depending on the reality that is desired to be constructed, on the principle of “accuracy”. The findings obtained within the scope of the research conducted with the field survey technique, which is one of the qualitative methods, show that perceptions about the real world are determined by the media through news produced within the grip of the principle of accuracy and the construction of reality. The effort of the journalist, whose main duty is to report events, to construct a reality that contradicts the principle of accuracy damages the prestige of the profession. Therefore, the

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Sorumlu yazar: Abdulkadir Büyükbingöl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2411-9500>

E-mail: abuyukbingol@gelisim.edu.tr

necessity of more professional and academic efforts towards the solution of this problem has become a necessity.

© 2018- e-ISSN 2667-6850

GİRİŞ

Üstün insan kavramı, içinde bulunulan toplumun ahlak değerlerine bağlılıkla eş güdüm halinde olan, manen tamamlanmış, saygın insan için kullanılmaktadır. Üst-insan kavramı ise biyolojik kusurlarının teknoloji desteğiyle giderilerek güçlendirilen insan ötesi bir varlığı, yani “posthuman” kavramını ifade etmektedir (Gözen ve diğerleri, 2022). Bu durum çalışma hayatına, örneğin gazetecilik mesleğine uyarlandığında, habercilik alanında meslek ahlak ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olduğu anlaşılan gazeteciler yüksek ahlak kavramı içine yerleştirilerek saygınlıkta üstün olarak algılanabilmektedirler. Diğer taraftan meslek ahlak ilkelerine yeterince riayet etmeseler de sahip oldukları imkânlar ve teknolojik donanım sayesinde “güçlü” hale gelen gazeteciler de bulunmaktadır. Basın kuruluşları bu taraflardan birine eğilerek, üstün veya güçlü olmayı tercih edebilirler. Ancak hem üstün hem de güçlü bir meslek erbabı olmak tüm mesleklerde olduğu gibi haber yayıncılığında da istenendir.

Tarihi seyir içinde haber basını teknolojik açıdan incelendiğinde, başlangıçta bir kâğıt ve matbaa teknolojisinin sektörü domine ettiği görülmektedir. Bu iki teknolojinin hem elde edilmesi maliyetli hem de kullanımı belli bir uzmanlık derecesini gerektirmesi nedeniyle, bu işi yapmak isteyenlerin belli bir ekonomik eşiğin üstünde olmaları zorunlu olmaktadır. Yine bu iki teknolojinin sürekli geliştiği ve rekabet kuralları içinde ayakta kalabilmek için -göreceli olarak- kısa zamanda yenilenmesi de gerekmiştir. Bu durum kâğıt ve matbaa teknolojisine ihtiyaç duyan haberciliğin bir endüstri ürünü olarak pazar payını sürekli artırması ihtiyacını doğurmuştur. Bir taraftan pazar baskısı diğer taraftan meslek ahlak ilkeleri arasında sıkışan habercilerin ayakta kalmayı tercih etmesi özellikle kriz dönemlerinde olayları aktarma biçimlerine yansımıştır. Bu durumun, gazetecilik pratiği tarihinde hem eleştirilen hem de sürekli kullanılan manipülatif ve sansasyonel haberciliğin önünü açtığı söylenebilir.

Günümüze gelindiğinde bu defa gelişen teknoloji sayesinde sermaye gruplarına ihtiyaç duyurmayacak biçimde habercilik yapma imkânları doğmuştur. Ancak bu noktada hevesli bir takım insanların, mesleği öğrenmeden sırf gazetecilik nimetlerinden faydalanmak için dahi olsa bu alanda varlık göstermesi, gazetecilik mesleğinin sınırlarını muğlaklaştırmıştır. Örneğin internet teknolojisi, sadece gazeteciliği bir meslek olarak yapanlar için değil, haber sitesi kuran herkes için bir imkân haline gelmiştir. Bu noktada yayın mecralarının çeşitlenmesi, anaakım medyaya alternatif olabilecek yeni bir medya ortamının oluşması gibi olumlu yansımaları görülürken; öte yandan meslek ahlak ilkelerine aykırılık bağlamında oldukça sorunlu bir alanın ortaya çıkmasına da neden olunmuştur. İnternet ile birlikte yeni bir gazetecilik biçimi olarak tanımlanan "yurttaş" faaliyetlerinin, özellikle ekonomik

nedenerle birçok medya kuruluşu tarafından desteklenmesi meslek pratiklerinin yeniden sorgulanmasını gerekli kılmıştır. Çünkü internetin sunduğu imkânlar dâhilinde her ferden gazetecilik yapabilmesi; alternatif medya gazeteciliği, blog yazarları, serbest ve yurttaş gazeteciliğın birbirinden ayırt edilemeyecek kadar iç içe geçmesiyle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla, özellikle kriz dönemlerinde bir olay aktarımı olarak görülen habercilik mesleğinin etik yönden sorgulamasını gerektiren bu durumda kime gazeteci denebileceği de belirsiz hale gelmiştir. Bu nedenle günümüz olanaklarının kullanım biçimlerine bağlı olarak gazetecilik kavramlarının yeniden tanımlanabilmesinin, ancak tarihi bir perspektifin sunulmasıyla mümkün hale getirilebileceği görülmektedir.

“Doğruluk” kavramı burada felsefi anlamının dışında, olayın tüm taraflarıyla aynen aktarılması olarak nesnelliğe atıf yapmaktadır. “Gerçeklik”ten kasıt ise olayların olduğu gibi değil de bunu yeniden kuran/inşa eden “haber metni” gibi kurgusal yapılara atıf yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle gerçeklik kurgusu, doğruluk ilkesinden farklı olarak medya kurumlarının haber yapılırken iş yapma tarzlarını belirleyen süreçlere bağlı olarak birtakım kaygıların göz önünde bulundurulmasını ifade etmektedir (Dursun, 2004, s. 40). Dolayısıyla bu araştırma kapsamında doğruluk ilkesi ve gerçekliğin inşası kıskacında kriz olayları haberleştirilirken sürece katılan motivasyonlar, tarihsel bir perspektifle ele alınmaktadır. Böylece gerçeklik inşasının haberin doğruluğuna ve sağlıklı bir kamusal bilgi üretimine ne derece etki ettiğine dair kavramsal bir sonuca ulaşılması istenmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hali hazırdaki çalışma, kriz dönemlerinde medyanın haber sunumunu tarihi bir perspektif içinde vermektedir. Türkiye’de başlangıçtan bugüne kadar medyada haber üretimi esnasında doğruluk ilkesi ile gerçeklik inşası arasında oluşan çatışmalar haber pratiklerinin önemli bir kısmını belirlemektedir. Bu nedenle aynı olayın yayın politikalarına bağlı olarak farklı biçimlerde sunulmasının altında yatan motivasyon ve bunun gazetecilik meslek ahlakının “doğruluk” ilkesine etkisinin açığa çıkarılması çalışmanın birinci amacını oluşturmaktadır. Bunun yanında, gerçekleşen teknolojik devrimlerin haber sunumuna etkisinin ne düzeyde olduğu da ulaşılmak istenen sonuçlar arasındadır. Bu çerçevede tarihi bir perspektif oluşturma çabasıyla kriz haberciliğının dönemselsel olarak nasıl işlendiği, doğruluk ile gerçeklik arasında nasıl bir bağ kurulduğu ve teknoloji kullanımı ile habercilik pratikleri arasındaki nasıl bir ilişki olduğu noktasında ulaşılan sonuçlar, çalışmanın önemini ve özgün değerini göstermektedir.

1.2. Gereç ve Yöntem

Nitel araştırma yöntemleri kapsamında literatür taraması tekniğiyle yapılan araştırma kapsamında kaynaklar incelenerek veriler toplanmıştır. Bu veriler dönemsel olarak kategorilere ayrılmış ve kavramsal bir sonuca ulaşmak amacıyla analiz edilmiştir. Bu amaçla haber medyasının oluşumu aşamasından itibaren kriz dönemlerinde habercilik tutumu göz önüne alınmıştır. Böylece her dönemde haberlerdeki dil, tema ve haberin sunumunda kullanılan teknolojiye bağlı olarak üretilen haberler karşılaştırılmıştır. Günümüzde hemen hemen bütün kurum ve kuruluşların ellerindeki verileri internete aktarmış olması nedeniyle internet ortamı zengin bir kaynak hacmine ulaşmıştır. Araştırma bu nedenle internet yoluyla ulaşılan kütüphane bağlantıları üzerinden elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır. İnternete aktarılmayan veriler kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırma kapsamında şu sorular cevaplanmaya çalışılmıştır:

- Medyada kriz haberleri ne zamandan itibaren işlenmeye başlanmıştır?
- Doğruluk ilkesi ve gerçeklik inşası kıskacında üretilen kriz haberleri medyaya nasıl yansımıştır?
- Kâğıttan tablete doğru olan teknolojik dönüşüm, kriz haberlerinin sunumuna nasıl etki etmiştir?

Araştırma kapsamında etik kurul kararı gerektiren herhangi bir veriden yararlanılmamıştır.

2. BULGULAR

2.1. Doğruluk İlkesi Kısacında Olay Aktarımı ve Gerçekliğin İnşası

Doğruluk, gerçeklik ile ilgili olan nesnel dünyada bulunan ve bu yönüyle hakikati barındıran düşünce, inanç ve önermelerle ilgili olduğu belirtilmektedir (Rosenthal & Yudin, 1997, s. 116). Bilgi kuramında bilinmezlik, kuşkuçuluk ve görecelilik tartışmalarının temelindeki doğruluk kavramında, bir düşüncenin, üretildiği sistemdeki diğer düşüncelerle olan tutarlılığı ölçüt olarak kabul edilmektedir (Türer, 2009, s. 172). Buradan hareketle doğruluk, haberin en önemli ilkelerinden sayılmaktadır (İrvan, 2022). Çünkü eninde sonunda haber bu ilke bağlamında tartışılmakta, haber doğru değilse başka söze gerek kalmamaktadır. Kısaca gerçeği olduğu gibi yani; saptırmadan yansıtmak doğruluk ilkesiyle ilgilidir. Basın İlan Kurumu tarafından doğruluk ilkesiyle ilgili alınan “basın ahlak esaslarına dair genel kurul kararı”nın yedinci maddesine göre (Basın İlan Kurumu, 2022);

- a. Gazetecilik, kişisel veya ahlaka aykırı amaç ve çıkarlara alet edilemez ve kamu yararına aykırı bir şekilde kullanılamaz.
- b. Haber ve olay yorumunda amaçlı olarak gerçeklerden; saptırma, çarpıtma veya kısaltma yoluyla ayrılmamalı.
- c. Haberler ve yorumlar gerçeği gösterir, yanlış ya da yanıltıcı olamaz.
- d. Haber başlıklarında, haberin içeriği saptırılmaz, yanıltıcı olunamaz ve çelişki yaratılamaz.
- e. Doğruluğu kuşku uyandırabilen ve araştırılması gazetecilik imkânları içinde bulunan haberler, araştırılıp doğruluğu ve görünürdeki gerçekliği teyit edilmeden yayımlanamaz.
- f. Süreli yayınlar kadro, baskı, dağıtım veya fiilî satış miktarı konusunda yanlış veya yanıltıcı bilgi veremez ve yayın yapamaz.
- g. İlan veya reklam niteliğindeki haber, resim, çizgi ve yazıların, tereddüte yer bırakmayacak şekilde ilan veya reklam olduğu belirtilir.

Bu maddeler, doğruluğun aynı zamanda ahlaki bir ilke olduğunu, bu nedenle bilinçli ve amaçlı olarak bu ilkedan sapılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca ticari yönleri ilgilendiren taraflardan da doğruluk ilkesine bağlı kalınması gerektiği de bu maddelerden görülmektedir.

Sözlük anlamına göre gerçeklik ise; genel anlamda dış dünyada nesnel bir varoluşa sahip olan şeylerin bütünü; bilinçten bağımsız olarak var olan her şey olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 2000, s. 147). Bilinçten bağımsız olması dış dünyanın nötr bir şey olduğunu yani olumlu veya olumsuz herhangi bir değer taşımadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu tanım gerçek, görünen, doğal ve hakikat olma durumu olarak ortada olan bir doğruya işaret ediyor gibi görüldüğünden dolayı haberde gerçekliğe ters düşmektedir. Çünkü haberdeki gerçeklik kurgusaldır. Kurgulanmış olan ise doğal değildir ve olumlu ya da olumsuz değerler içerebilmektedir (Sağlık, 2018, s. 8). Yani haber dış dünyayı olduğu gibi değil, yeniden kuran/inşa eden bir metin olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan kasıt, kurumsallaşmış bir yapıya sahip olmasından dolayı haber üretiminin bu yapının işleyiş mantığına uygun olarak dünyaya dair bir bilgi türü olan haberi belirlemesiyle ilgilidir (Dursun, 2004, s. 40). Burada olaylar kurumsal işleyişe uygun olarak seçici bir tarzda birbirine bağlanmakta ve haber olayı hâline gelen gelişmeler sürekli üretimde olan döngüler dizisine dönüşmektedir (Rock, 1973, s. 230). Kitle iletişim araçlarında biz-onlar, yabancı-yerli gibi ikili karşıtlıklar üzerinden kurulan dil üzerinden olaylar haber olarak aktarılırken ideolojik değişmelere de uğrayabilmektedir (Yurdigül, 2011, s. 17). Bu verilerden yola çıkarak dış dünyadan bilgi almamızı sağlayan medyanın dünyaya bakışımızı şekillendirdiğini ve böylece gerçeklik algımızı etkilediğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla oluşturulan bu yeni simülasyonda insanlar yeni

gerçekliği doğru olarak algılayabilmektedirler (Baudrillard, 2003). Bu gerçekliğin yukarıdaki tanımda belirtilen gerçek, görünen, doğal ve hakikat olma durumu olan gerçeklikten ayırt edilmesi gerekir.

2.2. Türkiye’de Haber Yayıncılığın Başlaması ve İlk Kriz Haberleri

Genel olarak bir olayın haber değeri taşıması için gerçeklik, yenilik, ilginçlik, önemlilik ve anlaşılabilirlik gibi özellikleri taşıması gerekmektedir (Güz N. , 2005, s. 60). Bir olay olarak kriz, hedefleri tehdit eden, bazen de yaşamı tehlikeli hale getiren ve derhal tepki gösterilmesi gereken; gerilim yaratan bir durum olarak “öngörme ve önleme mekanizmalarının” yetersiz kaldığı olaylar olarak tarif edilmektedir (Can, 1997, s. 312). Bu iki tanım art arda okunduğunda krizlerin haber değeri taşıyan özelliklerin çoğunu taşıdığı anlaşılmaktadır. Devlet yönetimleri siyasal, ekonomik veya doğal afetlerden kaynaklanan kriz niteliğinde olaylarla karşılaşabilmektedir. Osmanlı yönetimi de 18. yüzyıldan itibaren kapitülasyon, Sened-i İttifak, küresel ulusçuluk akımları, “Mısır, Yunanistan, Sırbistan, Eflak, Boğdan, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kıbrıs” vs. kaybedilmesi, eyaletlerde ortaya çıkan karışıklıklar vb. gibi krizlerle baş etmeye çalışmıştır. Etkilerine ve boyutlarına göre uzun veya kısa süreli olabilen krizlerin aşılmasına yönelik olarak Osmanlı’nın giriştiği çözüm eylemleri “yönetimsel, toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamda modernleşme” eğilimleri ile ilgili olduğu söylenebilir. Çünkü modernlik, salt değişim ya da olaylar silsilesi değil; akılcı, bilimsel, teknolojik ve idari etkinlik ürünlerinin yaygınlaştırılması olarak görülmektedir (Touraine, 2004, s. 23-24). Bu da Osmanlı’nın 18. ve 19. yüzyılda içinde bulunduğu durumu aşma çabalarıyla paralellik göstermektedir.

“Modernizm; endüstriyalizm, kapitalizm, marksizm ve aydınlanma değildir. Modernizmi önce etrafını saran kalabalıktan koparmak gerekir... Modern düşüncede değişimin sürekli ve kesintisiz olduğu konusundaki varsayımlar toplamında, siyaset ve dinin etkisi yoktur. Bu ne sağ ne soldur, ne Fransız ne Alman, ne de Hıristiyan veya başka bir dindedir. Ne tür değişimler olacağı konusunda tek şey söylemez, yalnızca geçişin alacağı biçimden söz etmektedir. O devirde hemen her düşünürün dağarında bulunan, "durağanlık", "gelişim", "düzensizlik", "geçiş", "ilerleme", "evrim", "çökme" ve "çürüme" gibi kelimelere meşruiyet kazandırmaktadır... Hangi tür biyoloji modernisttir veya böyle bir biyoloji var mıdır? Modern matematikçi, ne tür problemlerle uğraşır? Sosyolojide modern bir üslubun varlığından söz edilebilir mi? Ve bale yapmak modern olmamak mıdır? Daha önemlisi biyologların ve bale sanatçılarının birbirini etkilediği hiç olmuş mudur ve hangi açıdan ortak bir kültüre katkıda buldukları söylenebilir? Eğer Modernizm terimi anlamlı olamayacak kadar geniş ise anlamlı olamayacak kadar uzun da olabilir. Bir -izm’in müddeti nedir? Bunlar, merakın sadece bir kısmını oluşturmaktadır (Everdell, 201, s. 19-26).”

Everdell tarafından ifade edilen modernizm açıklaması ile yukarıdaki tanım üst üste konulduğunda dönemin politik sosyolojik ve düşünsel krizleri daha belirgin olmaktadır. Burada sözü edilen meşruiyet alanları, sorular ve uğraşı konularının yoğunluğu 19. yüzyılda çekilen düşünce

sancılarının hem izlerini hem de ağırlığını göstermektedir. Bir taraftan her şey reddedilirken diğer taraftan yerine konulan düşünce biçimlerinin yerleşmesi için onları etkili bir şekilde yansıtacak bir araca gereksinim duyulmaktadır. Gazete işte böyle bir ihtiyacı gidermek için de kullanışlı bir iletişim formatı sunmaktadır. Reklam ve propaganda gibi yöntemlerin bu dönemden itibaren kurumsal hale gelmiş olması bu kullanışlılığa kanıt olarak gösterilebilir (Crowley & Heyer, 2019, s. 179-187).

Türkiye’de gazetecilik 18. yüzyılın sonlarında başlarken; ilk matbaacılık faaliyetlerinin 2. Mehmet dönemine kadar götürülebilmesi basın yayın kültürünün 15. yüzyıldan itibaren inşa edildiğini göstermektedir. Bu dönemde Arap alfabesiyle basılı kitaplar Avrupa’dan getirilerek İstanbul başta olmak üzere kimi Osmanlı kentlerinde satıldığı kaydedilmektedir (Aysoy, 1995, s. 27). Yine bu dönemde İspanya’dan Osmanlı topraklarına gelen Yahudilerin 1492 yılında matbaayı kendileriyle birlikte getirdiği ve aynı zamanda bunlar tarafından ilk matbaanın açıldığı belirtilmektedir (Galanti, 1995, s. 9; Güz N. , 2000, s. 41). Gayr-i Müslim tebaa tarafından çıkarılan bir takım bülten ve gazetelerin ile Yunan isyanının uluslararası basında yer almasıyla birlikte haberlerin, Osmanlı’nın aleyhinde bir güç biçiminde kullanıldığı anlaşılması, Osmanlı Sarayı tarafından bu işin ehemmiyeti anlaşılmıştır. Böylece 2. Mahmut’un teşvikiyle ilk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi 1831 yılında yayımlanmıştır (Demir, 2014, s. 57). Ancak ilk Türkçe gazetenin 1828 yılında Mısır’da çıkarılan Vekay-i Mısriye olduğunun ortaya çıkarılması, Türkiye basın-yayın tarihini bu tarihten itibaren başlatılmasını gerektirmektedir (Koloğlu, 2006, s. 26). 1840 yılında yarı özel Ceride-i Havadis’in (Topuz, 2003, s. 17) ve 1860’tan itibaren özel sermayeyle Tercümanı Ahval’in basılmasıyla Türkiye’de yerli gazeteciliğin başladığı söylenebilir.

Yayıncılık alanındaki 250-300 yıllık tecrübeden sonra ilk başta temkinli bir şekilde yaklaşılan gazetecilik işi, ilk gazetenin çıkarılmasından sonra hızla ilerlediği görülmektedir. Böylece 1860 ile 1870 olarak anılabilecek ilk dönemde sırayla; ‘Takvim-i Vekayi, Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval, Tasvir-i Efkâr, Muhbir, Hürriyet ve İbret’ gibi gazeteler çıkarılmıştır (Demir, 2014, s. 59). Bu noktada Osmanlı topraklarında Türkçe olarak çıkan ikinci gazete olan Ceride-i Havadis’in bir krizin aşılması için verilen bir imtiyazdan doğduğunu söylemek gerekir (Topuz, 2003, s. 17). Bu olay gazetelerin, krizleri haber olarak değerlendirmeden önce krizlerin aşılması için aracılık görevi gördüğüne işaret sayılabilir. Ülke genelinde duyurulması gereken iç haberler, ülke dışındaki olaylar, çeşitli haberler ve ilanların yayınlandığı bu gazetede, Takvim-i Vekayi’nin düzenli bir biçimde çıkmadığı zamanlarda devletin idare haberleri de yayınlanmıştır. Bunun yanında ölüm gibi ilanlara yer vermesi ve böylece bir ilan gelirine sahip olması, ilk uygulama örneği olarak gazetelerin destek almadan devam etme fikrini doğurmuştur. Kurucu William Churchill’in ikili ilişkileri sayesinde yabancı muhabirlerin çokluğunun avantajıyla dış ülkelerle alakalı haberlere de yer verilmiştir (Benek, 2016, s. 32).

1789-1799 yılları arasında Fransa'da krallık taraftarları ile jakobenler arasında süren mücadele jakobenler lehine sonuçlandığında ihtilalin temel düşüncesini yönlendirenler, dünyanın geri kalanında da bu fikirlerin yayılması yönünde uğraş vermişlerdir. İmparatorluk döneminde İstanbul'da çıkarılan Bulletin des Nouvelles adlı bültenin hedefi de Fransa'nın içinde bulunduğu krizi aşmak için dünyanın desteğini almaya odaklanmıştır. Türkçeye çevrilip bütün İstanbul'a dağıtılan bu bülten, kısa ömürlü olsa da Gazette Française de Constantinople gibi gazetelere ve ardıllarına öncülük etmesi açısından önemlidir (Topuz, 2003, s. 26-35). Fransız İhtilali'nin öncülerinin bu yolla ektiği fikirler, 19. yüzyıldan önce Avrupa'da daha sonra da dünyanın geri kalanında değişime yönelik bir hareketliliğe yol açmıştır. Avrupa ülkelerinin hem gücünü hem de etkisini arttıran bu gelişmelere bağlı olarak Osmanlı kurumlarında da kapsamlı bir değişimin organize edilmesi düşüncesi doğmuştur. 1866 yılında Ali Suavi'nin öncülük ettiği Muhbir, 1869 yılında çıkarılan Basiret ve 1870 Yılında Namık Kemal tarafından çıkarılan İbret gibi gazeteler Avrupa'daki modernist rüzgârları ülke sınırlarının içine taşımaya çalışmışlardır. Ali Suavi gibi gazeteciler, eğitim ve öğretim konuları üzerinde ısrarla durmuş ve vükelanın Fransa'da benzeri bir devrimden korkması nedeniyle eğitim alanındaki ilerlemenin istenmediğini Muhbir'de savunmuşlardır (Demir, 2014, s. 78). Bu veriler, 19. yüzyıl basın yayıncılığının Avrupa'da doğan ilerlemeci ve değişimci fikirlerinin Osmanlı topraklarında da yayıldığını göstermektedir. Dolayısıyla 19. yüzyılda gazetelerin değişimciler ile statükocular arasındaki krizi yansıttığı söylenebilir. İki taraf da fikirlerini yaymak için bir araç olarak gazeteleri kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle değişimciler tarafından çıkarılan gazeteler sık sık kapatılmakla yüz yüze kalmıştır. Örneğin Muhbir Gazetesi, Girit meselesiyle ilgili yazdığı haberler ve Belgrat Kalesi'nin Sırbistan'a terk edilmesini eleştirmesi üzerine geçici olarak kapatılmış, Namık Kemal "Şark Meselesi" isimli makalesi nedeniyle yasaklı konuma düşmüştür (Benek, 2016, s. 34).

2.3. Gerçekliğin İnşasına Dair İlk Kriz Haberleri

Gazetecilik faaliyetlerinin hız kazandığı 19. yüzyılın son çeyreğinde, 2. Abdülhamit'in tahta çıkışı ve Meşrutiyetin ilan edilmesi Osmanlı'nın gündemini işgal etmektedir. Bu dönemde Kanun-i Esasi ile oluşan uygun ortamın gazete ve gazeteci sayısında artışı beraberinde getirdiği görülmektedir. Ancak kısa bir süre sonra Balkan ülkelerinde çıkan huzursuzluk ve Çarlık Rusya tarafından Osmanlı'ya saldırılmasının gazetelere yansıma biçiminin, basın üzerine yeni baskılara sebep olduğu anlaşılmaktadır. Benek'in (2016) araştırmasına göre dış tehditler nedeniyle ortaya çıkan durumun, içerideki serbest hava sayesinde sürekli eleştirilmesi 2. Abdülhamit tarafından ülkenin menfaatlerine uygun görülmemiştir. Bu duruma karşı yurt dışına gitmek zorunda kalanlar, İttihat ve Terakki adı altında toplanıp Osmanlı sınırlarının dışında gazete çıkarmaya devam etmişlerdir. İç krizleri eleştiren muhalefetin desteği ile

Sultan Abdülhamit'i tahttan indirecek kadar güçlenen bu guruba karşı, lehte haber yapmaları karşılığında birçok gazeteye maddi olanaklar sağlanmıştır. Kötü niyetli kullanımları tetikleyen bu duruma uygun olarak maddi imkân hedefiyle padişaha şantaj yapanlar da olmuş, basının önemli bir güç odağı olarak görülmesiyle yönetimler ve hükümetler tarafından ihtiyaç duyulması halinde gazetecilerin yazacakları veya yazmayacakları karşılığında maddi destek ile şantaj yapma geleneğini doğurmuştur (Benek, 2016, s. 36). İnsanların olgulara ilişkin bulguları çıkarlarına göre görmesi, hatta rüyalarını ve anılarını seçici bir biçimde değerlendirmeye başlaması, akla uygunluğun kendisinin bile çıkarlar, arzular veya önyargılar için bir paravan gibi ele alınmasıyla beliren gerçekliğin yeniden inşası eylemleri 1920'lerde ve 30'larda gazetecikte nesnellik idealinin ortaya çıkışını sağlamıştır (Crowley & Heyer, 2019, s. 165). Olayların olduğu gibi aktarılmasına vurgu yapan nesnellik kavramının bir gereklilik olarak ortaya çıkması ise doğruluk ilkesi ile gerçeklik inşasının baştan beri yan yana yürüdüğünü göstermektedir.

Basında yer alan haberler üzerinden iktidar ve muhalefet mücadelesi devam ederken mali sorunlarla alakalı olayların gazetelere Tazminat Döneminden itibaren yansıdığı anlaşılmaktadır. Örneğin Defter-i Kebir'e kaydedilen esham-ı umûmiyenin nasıl kullanılacağı ve ihraçlara dair bilgilerin gazeteler yoluyla kamuoyuna duyurulması kararı alınmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Bankası projesinden sonra 1853 yılında Bank-ı Osmani unvanıyla yeni bir banka kurulmasının gündeme gelmesine dair imtiyaz fermanının alınması ve bununla ilgili nizamnamenin Ceride-i Havadis gazetesinde yayımlanması sağlanmıştır (Doğan, 2021, s. 36). Avrupa'da yaşanan siyasi sorunlar ve İngiltere'de bir bankanın iflasıyla başlayan finansal krizden etkilenen "Babiâli Esham-ı Umûmiyye'sinin" Temmuz kupon ödemeleri için giriştiği kredi görüşmelerinin olumsuzlukla sonuçlanmasından sonra ödenecek borçlara ilişkin karşılıklar bir tablo halinde Ruzname-i Ceride-i Havadis ve La Turquie gazeteleri ile kamuoyuna duyurulmuştur. Hükümetin içinde bulunduğu mali sıkıntının, isyanın da katkısıyla sürdürülemez bir duruma geldiği Babiâli tarafından yayınlanmak üzere gazetelere verdiği yazıda borç ödemelerinin kısmi olarak askıya alındığını duyurulmuştur (Doğan, 2021, s. 58-65). Öte yandan yurt dışı basında da toplumsal huzursuzlukların devam etmesi ve yatırımcıların güven sorunu nedeniyle Paris Borsası'nda Osmanlı tahvillerin değer kaybettiği de yazılmaktadır. 2. Meşrutiyet'e doğru ise bu gazeteler Osmanlı'daki karışıklıkların görünür bir hal alması ve ordu içindeki kargaşanın tahvil fiyatlarında düşüşlere neden olduğunu ancak, 2. Meşrutiyet ile birlikte iyileşmelerin tahvil fiyatlarını arttırdığını ileri sürebilmişlerdir (Hanedar & Çalışkan, 2018, s. 17).

Kriz olarak değerlendirilebilecek olayların dönemin haberlerine yansıma biçimine dair verilebilecek örneklerden biri de 1875 yılındaki Hersek İsyanıyla ilgilidir. Bu zamana kadar bölgedeki en geniş isyan olması nedeniyle Osmanlı basını tarafından takip edilen iç meselelerden biri olduğu

anlaşılan Hersek İsyanının iç ve dış sebepleri, başlangıcı, gelişimi ve sonlanması ile isyan sırasında vuku bulan ve isyanla bağlantılı olan olaylar haberlere konu edilmiştir. Kamuoyuna bilgi akışı sağlayan gazetelerden Basiret, Sabah ve Vakit gibi gazetelerin isyanı ele alış biçiminin birbirlerine yakın olduğu bildirilmektedir (Gümüş & Yüksel, 2020, s. 33). Bunun yanında isyanın başlangıcı ile ilgili olarak Basiret'te devletin yaklaşımı yoğunluklu işlenirken, Sabah Gazetesinin üçüncü sayısındaki bir başyazıda isyanın başlangıçta pek ehemmiyetinin olmadığı ancak gazeteler sayesinde büyüdüğünün ve halkın korkulu rüyalar görmesine neden olduğu belirtilmesi de dönemin gazetelerinde gerçekliğin yeniden kurgulanabildiğini göstermektedir (Akbulut, 2013, s. 53).

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, muhalifler fikirlerini medya yoluyla yaymaya çalışırken bu yayınları kontrol altında tutmak isteyen yöneticiler ise yasalar yoluyla tedbir almak istemişlerdir. Dolayısıyla 1857'ten itibaren matbuatla ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Toprak, 2018, s. 112). Bu düzenlemeler sonucunda gazetelerin kapatılması, yayıncı ve yazarların çeşitli vesilelerle sürgüne gönderilmesi, muhalif basının faaliyetlerini yurt dışına taşımaya neden olmuştur. Başta Namık Kemal ve Ziya Paşa olmak üzere Avrupa'ya gitmek zorunda kalan Yeni Osmanlılar Paris, Londra, Cenevre ve Lyon gibi merkezlerde çıkardıkları gazete ve dergilerle Osmanlı iktidarına karşı muhalefeti sürdürmüşlerdir. Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi'nin ilanı ile birlikte gazete ve gazetecilere önemli salahiyetler verilmesinden dolayı kısa süreli bir bayram havası yaşanmıştır. Mithat Paşa'nın Sadrazam olmasından sonra padişahın da onayı alınarak 23 Aralık 1876 günü ilan edildikten sonra yapılan törenle ilgili ayrıntılı bilgiler Sabah ve Ceride-i Havadis gibi gazetelerde yer almıştır. Buralarda Kanun-ı Esasi'nin önemi ve padişahın ne kadar meşrutiyetçi olduğuna dair yazılar yazılmıştır. Ancak kısa süre sonra geri gelen baskılar nedeniyle Abdülhamid'e karşı gelişen İttihat ve Terakki muhalefeti içeride faaliyetlerini sürdüremeyince tekrar yurt dışına gittikleri yerde çok sayıda neşriyat çıkarmışlardır (Alim, 2003, s. 122). Bu durum ilk meşrutiyet döneminde de habercilik pratiklerinin hükümet ve saray politikaları odağında geliştiğini göstermektedir.

2.3.1 İkinci Meşrutiyet'ten Kurtuluş Savaşı'na Kadar Bazı Örnek Olaylar

Osmanlı Sarayı tarafından Meşrutiyetin tekrar ilanı bir kriz olarak algılandığı için duyurulması noktasında ağır davranılmıştır. Kanun-u Esasi'nin tekrar yürürlüğe konulduğunu bildiren padişah iradesinin 22 Temmuz'da gece yarısından sonra imzalanması nedeniyle, İstanbul gazeteleri haberi normal baskılarını tamamladıktan sonra öğrenebilmişlerdir. Selanik'teki muhabirler üzerinden haberi alan İstanbul gazetecileri Saray'dan doğrulama yaptıktan sonra Matbuat Umum Müdürlüğü vasıtasıyla aldıkları padişah iradesini hummalı bir çalışma sonucunda ancak sabaha karşı sade ve resmi bir dille ekleyebilmişlerdir. Böylece Kanun-i Esasi sessiz sedasız bir biçimde ilan edilmiş olmaktadır. Buna

rağmen ertesi gün tüm gazetelerin “Padişahım Çok Yaşa” manşetiyle çıkması hem kamuoyuna hem de padişaha verilmiş örtülü bir mesaj olarak algılanabilir. Çünkü 1908 devriminden sonra fikir birliğine ihtiyaç duyulması nedeniyle Meşrutiyet yanlısı basın, kamuoyunda padişahla görüş birliği içinde oldukları imajını oluşturmak istemektedir (Dağlar, 2008, s. 143-144).

2. Meşrutiyetin ilan tarihi olan 1908 yılına gelindiğinde İstanbul’da sadece İkdam, Sabah, Tercüman ve Saadet gazetelerinin çıkarıldığı, bu tarihten sonra ise ilk iki ay içinde 200’ün üstünde gazetenin imtiyazının alındığı belirtilmektedir (Topuz, 2003, s. 82). Yeni Gazete, Tanin, Mizan, Serbesti, Sada-yı Millet, Osmanlı, Tercüman gibi gazeteler ile Genç Kalemler, Yeni Mecmua, Türk Yurdu, İçtihat, Şehbal gibi dergiler bu dönemin öne çıkan yayınları arasında yer almaktadır. Bu durum 1. Meşrutiyetin ilanından sonra ülkeyi zora sokan iç ve dış tehditlerden dolayı muhalefet yapan gazetelerin tedbir açısından susturulduğunu doğrulamaktadır. Öte yandan 2. Meşrutiyet’in ilanından iki gün sonra İstanbul’daki bütün gazetelerin sansürsüz olarak yayınlanması, Osmanlı Devleti’nde basın rejiminin değiştiğinin de açık bir göstergesi sayılabilir (Dağlar, 2008, s. 142). Bu döneme kadar kullanılmayan “inkılâb-ı Osmani”, “parlamento”, ”Meclis-i Mebusan”, “vatan”, “vatandaş”, “vatanperverlik”, “hürriyet”, “müsâvât” (eşitlik), “uhuvvet” (kardeşlik), “meşveret”, “adalet”, “millet”, “terbiye-i milliye”, “idare-i meşruta”, “fırka-i siyasiye”, “fırka-i muhalefet”, “devr-i istibdad”, “devr-i sâbık”, “devr-i cedit”, hürriyet, “ahrâr-ı ümmet”, “nigehbân-ı hürriyet” gibi kavramlar özgürce kullanılmaya başlanması ise doğruluk ilkesi üzerinden gerçekliğin inşası çabalarının bir göstergesi sayılabilir (Danişmend, 1961, s. 12). Bu kavramların yanında kullanılan vatanperverlik, vatandaşlık vb. gibi yeni kavramlar çerçevesinde inşa edilen gerçeklik bir kitle kültürü oluşturma amacını taşımaktadır.

Halkın siyasete ilgisini gösteren örneklerden biri olarak gösterilen Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi üzerine yaşanan siyasi krizde Tanin ve İkdam gazeteleri yukarıdaki kavramlar üzerinden halkın siyasete gösterdiği duyarlılığı takdir etmişlerdir (Tanin, 1908; İkdam, 1908). Ancak 2. Meşrutiyet döneminden sonra çıkan gazetelerin her biri siyasal çıkarlar çerçevesinde hükümet veya siyasi grubun sözcüsü olmaktan ileri gidemediği belirtilmektedir (Koloğlu, 2006, s. 9). Bu nedenle meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra coşkulu gösterilerin yerini asayişsizliğin almasını basın, eski devrin savunucularına yığılmış, onların parmağı olduğu iddialarına yer vermiştir. Fakat kargaşa yaratan kişilerin her geçen gün artması üzerine nümâyişlerin artık sona ermesini talep eden yazılar zorunlu olarak basında yer almaya başlamıştır. Bu minvalde Tanin’de çıkan bir yazıda “Herkes hürriyet, kanunsuzluk demektir, fikrini mi vereceğiz? İstibdad döneminde korkan şimdi de kanundan korkmalıdır” diyerek, hem halka hürriyetin anlamını belletmenin altı çizilmiş hem de toplum itidalli olmaya davet edilmiştir (Dağlar, 2008, s. 157). Bir yandan basının halkı nümâyişlere çağırması diğer taraftan işler kontrolden

çıkınca bu defa nümayişlerin sona ermesi gerektiğine dair haberlerin aynı basında yer almasını doğruluk ilkesiyle bağdaştırmak mümkün değildir.

2.3.2 Kurtuluş Savaşından Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi Örnekleri

Kurtuluş Savaşı başladığında basın, İstanbul gazeteleri başta olmak üzere Anadolu hareketine karşı çıkanlar veya destekleyenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İleri, İkdam, Tercüman-ı Hakikat, Tanin, İzmir'e Doğru, Açıksöz, Arkadaş, Yeni Adana, Albayrak, Anadolu, Babalık, Dertli, Işık, Öğüt, Emel, Ahali, İstikbal, Vakit, Tasvir-i Efkâr, Akşam, İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye gazeteleri Milli Mücadeleyi destekleyenler arasında sayılmaktadır (Davulcu & Kıpçak, 2016, s. 258). Diken, Karagöz ve Güteryüz dergileri ise birçok karikatürle Milli Mücadele'ye destek veren halkın moral gücünün yüksek tutulmasını sağlamaya çalışmışlardır (Değirmencioğlu, 2015, s. 215). Alemdar, Peyam-ı Sabah, Ferda, İrşat, Zafer gazeteleriyle Aydede dergileri ise Milli Mücadele destekçilerinin karşısında mizah üretmişlerdir. Sivas Kongresi'nde 4 Eylül 1919'da oluşturulan Heyet-i Temsiliye'nin sesi olmak üzere Mustafa Kemal "İrade-i Milliye Gazetesi"nin yayınlanmasını sağlamıştır. Mustafa Kemal'in isteği üzerine 10 Ocak 1920'de Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelmesinin ardından Hâkimiyet-i Milliye adında yayınlanmaya başlamıştır (Kabacalı, 2000, s. 152). Böylece Anadolu'da mücadeleyi destekleyecek, davanın haklılığını dile getirecek bir basının oluşması ve güçlenmesi sağlanmıştır. Öte yandan Çerkez Ethem tarafından çıkarılan Seyyare-i Yeni Dünya Gazetesinde "Dünyanın fukarei kasibesi (emekçileri) birleşiniz" sloganıyla halkçı bir görünüm sergilenerek Bolşevik idealinin yayılması için uğraşılmaktaydı. Bu gazete ilk dönem Milli Mücadeleyi desteklemiş daha sonra Çerkez Ethem'in Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelmesiyle birlikte muhalif bir tutum sergilemiştir. Bir süre sonra Çerkez Ethem'in yenilgiye uğratılmasıyla birlikte gazete de Ankara'ya taşınmış ve tekrar Milli Mücadeleyi destekleyen yayınlara başlamıştır (Tustav.org, 2024).

1919-1922 yılları arasındaki Milli Mücadele döneminde kamuoyunun oluşmasında etkili bir iletişim aracı olarak faydalanılan gazetelerin yanında mizah dergileri de önemli rol oynamıştır. İstanbul yönetimi tarafından sık sık sansüre uğraması nedeniyle gazetelerin yazısız ve resimsiz şekilde yayınlanması (Okay, 2004: 9) ve okuryazarlık oranlarının düşük olması nedeniyle karikatürler üzerinden topluma Milli Mücadele'nin önemi anlatılmış, Anadolu Mücadelesine karşı çıkanlara cephe alınmıştır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesiyle birlikte dönemin öne çıkan isimlerinden Sedat Simavi tarafından çizilen karikatürler "Kehkeşan, Djin, Zeka, Eşek ve Köylü" gibi dergiler de yayınlanmaya başlamıştır (Gökman, 1970, s. 3). Sonraki yıllarda mizah yayıncılığı yapan "Diken", "İnci", "Hanım" ve "Yeni İnci" dergilerini çıkaran Simavi, Osmanlı İmparatorluğu'nun düşman işgaline uğradığı yıllarda topluma umut verme amacıyla gündelik olarak çıkardığı "Dersaadet" adında bir gazete de çıkarmıştır.

Bu gazete sansüre dayanamayarak kısa bir süre sonra kapatılmasının ardından yine günlük olarak “Payitaht” ı çıkarmıştır (İnuğur, 2002, s. 113). 5 Mayıs 1921 tarihinde ise haftalık olarak yayınlanan politik ve mizahi bir dergi olan Gülyüz’ü çıkaran Simavi, İstanbul’da ki gazetelerin pek azının Milli Mücadele’yi desteklediği bir dönemde bu dergi üzerinden İstanbul ile Anadolu arasında bir köprü görevi üstlenmiştir. Renkli kapak, renkli karikatürler ve içeriğiyle “Gülyüz”, ilk sayısından itibaren Anadolu’daki Milli Mücadele’ye cephe alanlara karşı bir duruş sergilemiştir (Böyük, 2019, s. 140).

30 Ekim 1922’de yapılan görüşmelerden sonra gazetelerin tamamına yakınının saltanatın kaldırılmasını memnuniyetle karşılayan yazılar çıkarması Milli Mücadele döneminde İstanbul Hükümetinin tutumuna yorulabilir. Yalnız Tevhid-i Efkar gazetesinde saltanatın kaldırılması konusunda acele edildiği ifade edilmiş, böyle bir kararın halkla birlikte alınması gerektiği belirtilmiştir. Ancak baskın görüş 4 Kasım 1922’de Renin’de çıkan yazıya göre saltanatın kaldırılmasının 10 Temmuz 1908 ihtilalinin bir uzantısı olduğu Cumhuriyetin kurulması yolunda bir engelin daha aşıldığına dairdir. Son padişah Vahdettin’in ülkeden gidişi de Renin, İleri, Vakit, Tevhid-i Efkar, İkdam ve Hakimiyet-i Milliye gibi gazetelere genel olarak ihanet biçiminde yansımıştır (Türker, 2000, s. 38-44; Koloğlu, 2006, s. 143-146). Ankara ile İstanbul’un başkent olmasının sakıncalarını yazan Ahmet Cevdet ve Hüseyin Cahid gazetelerinde bu konudaki yararları karşılaştırarak Ankara’nın başkent olmaması gerektiği sonucuna varmışlardır (Arar, 1997, s. 24-86). Bununla birlikte Yeni Gün gazetesi, Ankara’nın başkent olmasıyla ilgili milletvekilleri arasında düzenlediği anketin sonucunda Ankara’nın başkent olması isteğinin yansıdığını belirtmiştir. Bu konuda İleri gazetesi, Ulusal Mücadele esnasında kendini savunamayan İstanbul’un yeni kurulan Cumhuriyetin başkenti olamayacağını ve bu konuda muhalefet edenleri ise Vahdettin yanlısı olarak ilan etmiştir (Türker, 2000, s. 75-89). Cumhuriyetin ilanı, Abdülmecid’in halife seçilmesi, Hint Müslümanlarının mektubu, “İstiklal Mahkemesi” ve “Takrir-i Sükun” kanununun hayata geçirilişi, Şeyh Sait isyanı gibi olaylar dönemin gazetelerine yansırken Cumhuriyet yanlısı gazeteler ihanet gibi kavramlar kullanarak sert bir biçimde karşılık verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Muhalif gazeteler ise özellikle Takrir-i Sükun kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte itirazlarını gittikçe sonlandırdıkları görülmektedir (Çulcu, 1993, s. 14-16; Türker, 2000, s. 165-187).

Muhalefetin zayıflamasından sonra 1925-1945 yılları arasında “Cumhuriyet, Akşam, İkdam, Son Saat ve Vakit” gazetelerinden oluşan İstanbul basınına 1926 yılında Milliyet gazetesi de eklenmiştir. 1928’de gerçekleşen ve hemen yürürlüğe konan Harf İnkılabı basında iki sorunu beraberinde getirmişti. Bunlardan birincisi yazı dizen ve sayfa bağlayan kadroların hızla yeni harfleri öğrenmeleri gereği, ikincisi ise basımevlerinin Arap harfli kasalarını boşaltıp Latin harflileri almalarının elzemliği ile ilgilidir. Bu sorunlar gazetelerin tirajlarında önemli düşürlere neden olduğu için maddi sorunları da

beraberinde getirmiştir. Böylece bu dönemde ilk kez basına devlet eliyle yardım edilmesi gündeme gelmiştir. Türkiye’de 1930 yılındaki Büyük İktisadi Buhran’ın etkileri görülmeye başlaması üzerine Mustafa Kemal çözüm arayışı kapsamında ilk kez çok partili sistem denemesini gerçekleştirmiştir. Ancak bu dönemden itibaren Ankara yönetiminin hem İstanbul hem de Ankara basını üzerinde yoğun etkileri bulunmaktadır. Öyle ki Mevhibe İnönü’nün Ankara’da bir okulu ziyareti birinci sayfadan değil de üçüncü sayfadan verilmesi bir gazetenin kapatılmasına neden olabildiği, bu nedenle krizi yazan gazetelerin konuya oldukça temkinli yaklaşmıştır (Üyepazarcı, 2024).

2.3.3 Çok Partili Dönemden Sonra Gelişen Olayların Medyada Temsili

1945’ten başlayıp 1980’e kadar Demokrat Partinin kurulması daha sonra 27 Mayıs 1960 darbesiyle yöneticilerinin idama mahkûm edilmesi, Türkiye’nin NATO’ya girişi, Marshall Planı kapsamında alınan ABD mali yardımının kesilmesi, Yunanistan’la Kıbrıs nedeniyle çıkan gerilim, 12 Mart 1971 muhtırası ve 1980 darbesi gibi krizlerde basın ufak tefek farklılıklar hariç tutulduğunda genel olarak Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda güdülen devlet yanlısı yayıncılık yaptıkları görülmektedir (İnuğur, 2002; Topuz, 2003; Koloğlu, 2006). 1980’den sonra da benzer tutum sergilenmiş olsa da gazetelerin yanına eklenen özel radyo ve televizyon kanallarının kurulmasıyla olayların farklı açılardan haber olma potansiyeli doğmuştur. Bilgisayarla başlayıp internet teknolojileri ile devam eden bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler haberleşme sektörüne de yansımış, iletişim araçlarının baştan aşağı yenilenmesini sağlayarak yeni medya kavramının giderek önem kazanmasını beraberinde getirmiştir (Özçağlayan, 1998, s. 25). Böylece 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ve Bâbîâli’ye sıkışan geleneksel gazetecilik tarihe karışmıştır. Bu dönemde Doğu Anadolu’daki terör, 28 Şubat muhtırası, 2001 yılındaki mali kriz, IMF ile anlaşma vb. olaylar sol, liberal, muhafazakâr ve milliyetçi gibi birbirinden farklı iki perspektiften görülebilmişlerdir.

Hürriyet, Tercüman ve Günaydın gibi gazeteler piyasa koşullarına uygun olarak daha liberal eğilimle haber yayıncılık yapmıştır. Dinç Bilgin tarafından 22 Nisan 1985’te Sabah gazetesinin alınması ve Milliyet’ten sonra 1994’te Hürriyet’i de satın alan Aydın Doğan’la birlikte gazetelerin holdingleşmesi dönemi de başlamıştır. Birçok medya grubunu bünyesinde barındıran holdinglerin bu alanda tekelleşmeye gitmesi de küçük ve orta hacimli yayın organlarının kapanmasına yol açmıştır (Üyepazarcı, 2024). Promosyon gazeteciliğinin başladığı bu dönemde magazin ve sansasyonel haberlere ayrılan yerin artışı kültürel yozlaşma sorunlarına yol açtığı gibi, gazete patronlarının, hükûmetler ve diğer kurumlarla ilişkilerinin gazete politikasına yansımaları da beraberinde getirmiştir. Dördüncü kuvvet olarak lanse ettikleri medyaları üzerinden kendilerini hükûmetlerden de üstün görebilmiş ve ihale almak noktasında medyayı tehdit aracı olarak kullanabilmişlerdir (Üyepazarcı, 2024; Koloğlu, 2006, s. 327-348).

Cumhuriyetin ilanından günümüze bakıldığında Türkiye tarihinde önemli olaylar arasında saltanatın ve hilafetin kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı Ankara'nın başkent olması, çok partili hayata geçiş, darbeler vb. gibi siyasi bunalımlar, ideolojik çatışmalar, ekonomik buhranlar, doğal afetler ve küresel salgınlar bulunmaktadır. Bu olaylar yukarıdaki verilerle birlikte okunduğunda Dursun, (2004, s. 40) tarafından açıklanan gerçeklik inşası ile ilgili şu sonuçları vermektedir:

- a. Milli Mücadele başladığında basında aynı olayların Anadolu hareketine karşı çıkanlar veya destekleyenlere bağlı olarak farklı verilmesi, farklı tarafların kendi kamuoyunu yaratmak için iki farklı gerçekliği sunmak istemesinden kaynaklanmaktadır.
- b. İstanbul yönetiminin güçlü olduğu dönemde muhalif basına sık sık sansür uygulaması kendi gerçekliğini kamuoyuna kabul etme arzusundan kaynaklanmaktadır. Anadolu Mücadelesine karşı çıkanlara güçlü bir cephe oluşturmak için ise; sansür nedeniyle gazetelerin yazısız ve resimsiz şekilde yayınlanması ve okuryazarlık oranlarının düşük olmasından dolayı karikatürler üzerinden topluma Milli Mücadele'nin önemi algılatılmaya çalışılmıştır.
- c. Ankara'nın başkent ilan edilmesi, saltanatın ve hilafetin kaldırılmasının artık muhalif gazete sayısı azalmış olsa da haberlere farklı yansiyabilmesi hala iki farklı gerçeklik inşası gayretinin olduğunu göstermektedir.
- d. "İstiklal Mahkemesi" ve "Takrir-i Sükun" kanununun hayata geçirilişi ile iyice sesi kısılan muhalif basının cılız sesi, Cumhuriyet yanlısı gazeteler üzerinden oluşturulan gerçekliğin zaferinin perçinlenmesi için "ihamet" gibi ifadeler kullanılarak tamamen susturulmuştur.
- e. 1945'ten 1980'e kadar süren demokrasi sancıları kapsamında çıkan olayların basına yansıma biçimi doğruluk ilkesiyle bağdaşmayan farklı gerçekliklerin inşa çabalarına bağlanabilir.
- f. 1980'den sonra da benzer tutum sergilenmiş olsa da gazetelerin yanına eklenen özel radyo ve televizyon kanallarının kurulmasıyla olayların farklı açılardan haber olma potansiyelinin doğması doğruluk ilkesine şans tanısa da gerçeklik inşasını durdurduğu söylenemez.
- g. Gazetelerin holdingleşmesiyle de haber pratikleri, artık holding yararına promosyonlara kamusal destek sağlamaya dönük yeni piyasa gerçekliğinin inşası üzerine kurulmuştur.

2.4. Haberde Gerçekliğin İnşasında Teknolojik Etki ve Doğruluk İlkesi

Gazetecilik faaliyetinin doğmasına aracılık eden kâğıt teknolojisi haberin biçimini belirlemiş, matbaa ise çoğaltılıp yayma hızını etkilemiştir. Bu teknolojilerden sonra posta hizmetlerine telgraf, teleks, faks ve telefon gibi teknolojilerinin eklenmesi yeni gazetecilik pratiklerinin geliştirilmesini sağlamıştır (Özçağlayan, 1998, s. 25). Türkiye'de ilk telgrafın Osmanlı döneminde 1847 yılında kullanılması ve şehirlerarası ilk telgraf hattının 1855'te İstanbul ve İzmit arasında kurulmasından sonra

habercilik sektörü bu teknolojileri hızla kullanmaya başlamışlardır (Journo, 2024). Çünkü her gelişmenin takip edildiği basın sektöründe rekabet sorunu bu teknolojilerin kısa bir süre sonra kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. 1938 yılından itibaren bir tür uzaktan yazı yazdırma teknolojisi olan teleks ilk kez Anadolu Ajansı tarafından haberleşme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Teleks 1966'da milletlerarası görüşmeye açıldıktan sonra büyük şirketlerle birlikte ajanslar ve gazeteler de bu teknolojiye faydalanmıştır (PTT, 2007, s. 249). Bu teknolojilerle birlikte haber iletim hızının fiziksel kısıtlardan arındırılmış olması bir taraftan haberlerin üretilip iletilme hızını diğer taraftan da dil ve format bakımından habercilik mesleğini etkilemiştir (Durdağ, 2017, s. 269).

1984 yılında PTT tarafından hizmete sokulan faks teknolojisiyle “mektubun resmini çekip ışık hızıyla alıcı merkeze gönderilmesi” sayesinde istenilen yazı ve resimlerin karşı tarafa kâğıt üzerinde ve yazıldığı gibi iletebilmesi sağlanmıştır. Telgraf ve teleksten çok daha kullanışlı olan bu teknoloji, haberleşmede büyük bir kolaylık sağlamasından dolayı basın alanında hızla yaygınlaşmıştır. Telsiz teknolojisinin genelde haber ajansları sınırlarında kalmasına rağmen telefon ve faks 2000'li yılların başına kadar bu alanda etkili bir biçimde kullanılmıştır (Üyepazarcı, 2024). Türkiye'de özellikle 1950'den sonra özel teşebbüsün teşvik edilmesi gazetecilik mesleğinin de özelleşmesini beraberinde getirmiş ve bu kapsamda özel gazetelerin yanına özel haber ajansları da eklenmiştir. Ajans haberciliği kavramının da doğup hızla yaygınlaştığı bu dönemde önce “Türk Haber Ajansı ve ANKA haber ajansı, ardından Hürriyet Haber Ajansı (HHA), Milliyet Haber Ajansı (MİLHA), İhlas Haber Ajansı (İHA)” vb. haber kuruluşları bu alanda hizmet vermeye başlamışlardır (Satan, 2024). Bu veriler 19. yüzyılın sonuna doğru Guglielmo Marconi tarafından icat edilen elektronik telsizden, internetin gazetecilik mesleğinde kullanılmaya başlandığı 1990'lı yıllara kadar geliştirilen bütün iletişim teknolojilerine paralel olarak yeni habercilik biçimlerinin denendiğini de göstermektedir.

Pratik haber uygulamaları ve literatür bilgisi göz önüne alındığında teknoloji ile haber ilişkisini, görsel biçim ve içerik sunumu olarak iki ana kategoriye ayırmak mümkündür. Görsel biçim, iletişim araçlarının özelliklerine göre izin verilen en etkili haber formatının sunulması ile ilgilidir. Örneğin gazetede haber biçimi, sınırlı alan ve görsel estetik üzerine kurgulanmaktadır. Radyoda sesin ön planda olduğu bir sunum biçimi verilmekte televizyonda ise hem görüntü hem de sesin birlikte harmanlandığı bir formatın seçilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu üç ögede ortak olan taraf haber için ayrılan alan ve sürenin sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla bu araçlarda haber hem görsellik hem de içerik sunumu bakımından ayrılmaktadır (Yurdakul, 2018, s. 73-74). İnternet teknolojisi ise bütün bu sınırlılıkları ortadan kaldırmış ve yeni medyanın dinamiklerini devreye almıştır. Mesela internet dünyasının olanakları sayesinde toplumun “gerçek zamanlı bilgiye” olan talebi, “son dakika haberciliği” ve “teyit”

gibi kavramlara işlerlik kazandırmıştır (Parlak, 2018, s. 60). Bunun yanında rekabet sadece haberciler ve haber kurumları arasında değil, blog yazarları, yurttaş gazeteciler ve sosyal medya kullanıcıları gibi medya dünyasının yeni aktörleri arasında da gelişmeye başlamıştır.

Yeni medyayı kitle iletişim araçları açısından ele alan Thompson'a göre artan bilgi işlem teknolojisinin yetenekleri sayesinde medya kullanımı bireyler düzeyinde kolaylaşmıştır (Thompson, 1995, s. 133). Bu kapsamda yeni medyanın günlük hayatta bireylerin cep ya da tablet bilgisayarları ile gazete okumalarını mümkün hale getirmiş, okudukları haberlere yorum yapabilme potansiyeli doğurmuştur. Diğer taraftan telefonlarla çekilen fotoğrafların sosyal medyayla paylaşılabilmesi başta vatandaş gazeteciliği olmak üzere yeni pratiklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Williams bu duruma uygun olarak yeni medya teknolojileri sayesinde keskin sınırların ortadan kaldırıldığını, ortak değer yargılarının yeni medyada yer alabildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla eş zamanlı bir şekilde haber, bilgi, dosya ve içerik paylaşımına imkân sağlanarak farklı görüş ve düşüncelerin kitle iletişim araçlarına yansmasıyla çoksesliliğe imkân verilmiştir (Williams, 2003, s. 180).

Yalnız göze hitap eden araçlar olarak mesajları saklanabilir bir belge niteliği taşıyan gazete ve dergilerin temel misyonu insanları dünyada olup bitenler konusunda bilgilendirerek onların, dünya hakkında bilgiye sahip oldukça olaylar karşısında belirli tutumlar geliştirebilmelerini sağlamaktır (Tokgöz, 1991, s. 6). Bu nedenle bu araçlarda haberler daha ayrıntılı, derinliğe inilerek sunulmaktadır. Başlangıçta radyodaki haber sunumunda gazete tarzı benimsenmiş olsa da zamanla gazetelere özgü karmaşık cümlelerin canlı yayın okumalarına uygun biçimde basitleştirilmesi yoluna gidilmiştir (Crowley & Heyer, 2019, s. 285-290). Televizyondaki habercilikte ise ses ve görüntünün birleşmesiyle birlikte inandırıcılığın daha da artırılmasına odaklanılmaktadır. Bu bağlamda, televizyon haberciliğinde gazete haberciliğinden farklı olarak olaylar, anında ekrana aktarılabilmekte ve farklı sunuş teknikleriyle değişik açılardan ilginç hale getirilebilmektedir.

Günümüzde artık bilgi ve iletişim teknolojilerinin yeni medya odağında ilerlediğini söylemek mümkündür. Burada birden çoğa veri, bilgi ya da haber akışı gerçekleşebildiği gibi bu hizmetler bir alıcıya özel de verilebilmektedir. Dolayısıyla, klasik anlamda sabah gazetenin beklendiği veya akşam belirlenmiş saatte televizyonun karşısına geçip haber izleme alışkanlığı biçimindeki haber tüketimi büyük oranda ortadan kalkmıştır. Artık birey aynı zamanda hem okuyucu, izleyici hem de dinleyici olabilmekte, istediği zaman televizyon, gazete ve radyo yayınlarına ulaşabilmektedir. Pavlik, bu değişimin haber pratiğine getirdiği en önemli değişim sürekli güncellenmenin gerekliliğiyle ilgili olduğunu söylemektedir (Pavlik, 2013, s. 37). İnsanların haberleri gerçek bir zamanda almak istemesi,

bir flaş haber için sabahı beklemek istememesi nedeniyle sürekli güncellenen haberlerin sağlanmak zorunda olması Pavlik'in ifadesiyle gazeteciler bakımından iki tarafı keskin bir kılıca benzemektedir. Çünkü internetin, habercilikte güncellenebilir dinamik içeriklere izin veren yapısı gazeteci için hız unsuruna dikkat çekmekte ve yeni medyanın bu teknik elverişi ile habercilik açısından son dakika haberciliği hiç olmadığı kadar ön plana çıkmaktadır. Bu dinamizm geleneksel anlamdaki kitle iletişim haberciliğinin, "haber atlatma" kavramı da dahil olmak üzere sıcak haber verme üstünlüğünü yeni iletişim ortamlarına kaptırmasına neden olmuştur (Kürkçü, 2016). Bir haber tamamlanincaya kadar beklemek gazetecinin rakip kuruluşlar tarafından alt edilme riskini doğurmaktadır. Bu nedenle bilgi kullanılabilir hale geldiği ilk andan itibaren paylaşılma zorunluluğu doğmaktadır. Aksi halde blog yazarları, yurttaş gazeteciler ve sosyal medya kullanıcıları gibi haber üretimi konusunda yeni özne konumuna gelen unsurların gerisinde kalılabilmektedir. Dolayısıyla hızın bu denli gerekliliği online haberlerin doğrulanmadan verilmesine de yol açmaktadır (Pavlik, 2013, s. 188).

Kitle iletişim araçları bireylerin neyi düşündüğünden çok ne hakkında düşünecekleri konusunda yönlendirilebildikleri araç olma özelliği taşıdığı bildirilmektedir (Yurdakul, 2018, s. 73). Bu nedenle 1950'lerden itibaren bilginin farklı biçimlerde işlenmesiyle bir disiplin olarak beliren enformasyon toplumu kavramı etrafında bireyler oluşturulmak istenen gerçekliğe uygun olarak manipülatif, sansasyonel ve propaganda odaklı içeriklere maruz bırakılabilmektedir (Webster, 2006, s. 2). Dolayısıyla Meşrutiyetin ilanı gibi bir olayın basına verilmesinde ağır davranılması da iki gün sonra gazetelere yansıtılırken abartılı bir dilin kullanılması da yeni bir gerçekliğin yaratılması ile ilgilidir (Dağlar, 2008). Güncel örneklerden; 1990 yılında Amerika tarafından başlatılan Körfez Savaşı'nın CNN ekranında canlı olarak verilmesi, 2011 yılında "Arap Baharı" adıyla başlayan olayların internetin imkânlarıyla yazılı ortama da taşınması, "Wall Street" protestoları Türkiye'de Gezi Olayları ve 2019'da başlayıp dünyanın tamamını etkisi altına alan COVID salgını ile ilgili haberlerde oluşturulmak istenen gerçeklik ile doğruluk ilkesini bağdaştırmak mümkün değildir

SONUÇ

Gazetecilik mesleğinin başlangıcında edebi ve resmi bir üslupla yazılan haber tarzı, baskı ve daha sonra da bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte giderek kendine has bir dilin gelişimiyle sonuçlanmıştır. Bir endüstri ürünü haline gelen haber ürününün gazeteler üzerinden mümkün olduğunca çok insana ulaştırılması için içerik ve biçimde sürekli yeniliklere gidilmiştir. Bu kapsamda salt olay aktarımı dışında kalan reklam, sansasyon ve propaganda amaçlı haberler yoluyla manipülatif eğilimler de güncelliğini sürekli korumuştur. Bu kapsamda bir sosyal vaka olarak hem Türkiye hem de dünya

basınında haberlere konu olma önceliği taşıyan kriz niteliğindeki olaylar yayın politikaları içinde haber pratiğine farklı yansıyabilmektedir. Bir taraftan pazar baskısı diğer taraftan meslek ahlak ilkeleri arasında sıkışan habercilerin ayakta kalmayı tercih etmesi özellikle kriz dönemlerinde olayları aktarma biçimlerine yansımaktadır. Bu nedenle tarihi süreç içerisinde haber pratiklerinin görsel tasarım, dil ve tema bakımından sürekli değiştiği görülmektedir.

Meşrutiyetin ilanı gibi bir olay ilk gün ancak küçük bir biçimde ve resmi bir dille verilip detayları ancak iki gün sonra gazetelere yansıyabilirken günümüzde tüm önemli olaylar anlık olarak verilebilmektedir. Burada iletim hızının fiziksel kısıtlardan arındırılmış olması, gelişme ve değişim aralıklarını kısaltmasının yanında haberlerin üretilip iletilme hızı ile dil ve format bakımından habercilik mesleğini etkilemiştir. İletişim ve haberleşmenin yeni medya teknolojilerinin eksenini etrafında dönmesiyle birey, aynı zamanda okuyucu, izleyici ve dinleyici olabilmekte, istediği zaman televizyon, gazete ve radyo yayınlarına interaktif bir biçimde katılabilmektedir. Holdingleşme ile birlikte sermayenin tekeline giren medya, yeni teknolojiler sayesinde habercilik pratikleri tabana yayılma imkânı bulmuştur. Bu durum patronların önüne set çekmiş olsa da hevesli birtakım insanların mesleği öğrenmeden bu alanda varlık göstermesi, gazetecilik mesleğinin sınırlarını muğlaklaştırmıştır. Özellikle kriz dönemlerinde gazetecilik mesleğinin etik yönden sorgulanmasına neden olan bu duruma karşı kime gazeteci denebileceğinin yeniden tarifi önem arz etmektedir.

Eş zamanlı bir şekilde haber, bilgi, dosya ve içerik paylaşımına imkân sağlayan yeni medya teknolojileri sayesinde farklı görüş ve düşüncelerin kitle iletişim araçlarına yansısıyla çoksesli bir ortam doğmuştur. Ancak hızın önemini kavrayan gazeteci, haberle ilgili bilgi akışının tamamlanmasını beklemeden, bilgi kullanılabilir hale geldiği ilk andan itibaren haberi verme zorunluluğunu hissetmesi haberlerin doğrulanmadan verilmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak bireylerin, doğruluk ilkesi ve gerçeklik kısılacında üretilen haberler üzerinden gerçek dünyaya ilişkin algılarının medya tarafından belirlendiği ön varsayımıyla analiz edilen veriler bu düşünceyi doğrulamaktadır. Yeni teknolojilerin etkilediği medyada iki farklı yaklaşım belirgin hale gelmektedir: Birincisi, taraf olarak kendini belli eden haber medyasının, algı yönetimi hedefiyle bilgiyi manipülatif bir şekilde sunmaktan çekinmesiyle ilgilidir. İkincisi, ilk dönemlerden itibaren gelir kaynaklarının yükseltilmesi hedefiyle reklam, manipülasyon ve sansasyon unsurlarının tiraj, rating ve satın alma davranışına dönüştürülmesine yönelik olarak kullanılırken kriz haberlerinden de faydalanılmıştır. Burada amaçlanan durum haber yoluyla medyada dolaşıma sokulan kurgulanmış gerçeklik üzerinden bir rasyonellik oluşturmak ve toplumların hâkim söylem tarafından belirlenmesini sağlamaktır. Bu durumda asıl görevi olay aktarımı olan gazetecinin ahlaki tutumlara atıf yapan doğruluk ilkesiyle çelişecek derecede bir gerçekliği inşa

etme çabası nedeniyle mesleğin saygınlığı zedelenmektedir. Dolayısıyla bu sorunun çözümüne dönük daha fazla mesleki ve akademik çabaların gerekliliği bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, U. (2013). Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine. *Turkish Studies*, 8(5), 31-57.
- Alim, K. (2003). Matbuat/Türk Edebiyatı. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (s. 121-125). içinde Ankara.
- Arar, İ. (1997). *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı*. Cumhuriyet Gazetesi Yayını.
- Aysoy, M. (1995). *Batılı Bilgi ve Teknik Transferi Açısından Osmanlı Modernleşmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Basın İlan Kurumu. (2022, Mayıs 22). *Şikayet Başvuru Formu*. bik.gov.tr: <https://bik.gov.tr/kurumsal/basin-ahlak-esaslari/> adresinden alındı
- Baudrillard, J. (2003). *Simülakrlar ve Simülasyon*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Benek, M. K. (2016). Osmanlı'da Basının Doğuşu Ve I. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27-39.
- Böyük, M. (2019). Milli Mücadele dönemi mizah basını: Güler yüz dergisi ve Sedat Simavi karikatürleri. *Simetrik İletişim Araştırmaları Dergisi*, 136-147.
- Can, H. (1997). *Organizasyon ve Yönetim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Paradigma.
- Crowley, D., & Heyer, P. (2019). *Taş Devri Sembollerinden Sosyal Medyaya: İletişim Tarihi* (5 b.). Anraka: Siyasal Kitabevi.
- Çulcu, M. (1993). *Gazeteciler Davası*. Kastaş Yayınları.
- Dağlar, O. (2008). 2. Meşrutiyetin İlanının İstanbul Basınındaki Yansımaları. *İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*(38), 147-159.
- Danişmend, İ. H. (1961). *31 Mart Vak'ası*. İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- Davulcu, F., & Kıpçak, H. (2016). Başlangıcından Harf Devrimi'ne Kadar Türkiye'de Basım ve Yayımın Kısa Bir Tarihçesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 30(2), 251-260.
- Değirmencioğlu, G. (2015). Milli mücadele dönemi'nde mizah basını: "Güler yüz" mizah gazetesinde yayımlanan karikatürlerin içerikleri üzerine bir inceleme. *Global Media Journal TR Edition*, 6(11), 202-219.
- Demir, K. (2014). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(5), 57-88.
- Doğan, E. G. (2021). *Osmanlı Borçlanma Sisteminde Modernleşme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durdağ, B. (2017). Toplumsal Değişim Sürecinde İletişim ve Teknoloji: Erken Dönem İletişim Kuramlarının Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(1), 269-269. <https://doi.org/10.21547/jss.272243>
- Dursun, Ç. (2004). Haberde "Gerçekliğin İnşa Edilmesi" Ne Demektir? Ç. Dursun içinde, *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi* (s. 37-65). Elips Kitapları.
- Everdell, W. R. (201). *İlk Modernler* (2 b.). Ankara: Yapı Kredi.
- Galanti, A. (1995). *Türkler ve Yahudiler*. İstanbul: Gözlem.
- Gökman, M. (1970). *Sedat Simavi Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Apa Ofset.
- Gözen, H., Edman, T., Arıkan, A., Dağ, Ü., Dülger, O., & Güdücü, B. (2022). Bir Klonun Günlüğünden: Posthümanizm, Transhümanizm, Distopya ve Beni Asla Bırakma. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39(1), 144-160. <https://doi.org/10.32600/huefd.707275>
- Gümüş, M., & Yüksel, R. (2020). Osmanlı Devleti'nin parçalanma süreci ve basının yaklaşımı: 1875 hersek isyanı örneği. *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 31-46.

- Güz, N. (2000). Osmanlı basını. *Selçuk İletişim*, 1(3), 40-57. <https://doi.org/https://doi.org/10.18094/si.48504>
- Güz, N. (2005). *Haberde yönlendirme ve kamuoyu araştırmaları*. Nobel.
- Hanedar, A. Ö., & Çalışkan, M. (2018). *Vergi ve anayasal düzenlemelerin politik Krizler çağında önemi: 1903-1909 döneminde Osmanlı İmparatorluğu ve Paris Borsası*. Ankara: Turkish Economic Association.
- İkdam. (1908, Ekim 7).
- İnuğur, N. (2002). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- İrvan, S. (2022, Nisan 13). *Gazetecilik etiği: Zor ama mümkün | Çağdaş Dergi 4*. cgd.org.tr: <https://cgd.org.tr/cagdas-dergi/cagdas-dergi-yazilar/2022/04/13/gazetecilik-etigi-zor-ama-mumkun-cagdas-dergi-4/> adresinden alındı
- Journo. (2024, Nisan 9). *Türkiye'de ilk telgraf ve ilk telefon ne zaman kullanıldı?* Journo.com.tr: <https://journo.com.tr/ilk-telgraf-telefon-ne-zaman-kullanildi-turkiye#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20ilk%20telgraf%201847,Sirkeci'deki%20postane%20aras%C4%B1nda%20yap%C4%B1ld%C4%B1> adresinden alındı
- Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından günümüze Türkiye'de matbaa basın ve yayın*. İstanbul: Literatür.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Kürkçü, D. D. (2016). Türkiye'de Ulusal ve Yerel Gazetelerin Twitter Kullanımı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1(46), 85-101. <https://doi.org/10.9761/JASSS3442>
- Özçağlayan, M. (1998). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim*. Alfa Yayınları.
- Parlak, M. O. (2018). Yeni Medya Haberciliğinin Dönüşümü. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 59-82.
- Pavlik, J. V. (2013). *Yeni Medya ve Gazetecilik*. Phoenix Yayınevi.
- PTT. (2007). *Geçmişten Günümüze Posta*. PTT Genel Müdürlüğü.
- Rock, P. (1973). News as Eternal Recurrence. S. Cohen, & J. Young içinde, *The Manufacture of News* (s. 226-243). Sage Publications.
- Rosenthal, M., & Yudin, P. (1997). *Felsefe Sözlüğü*. Soysal.
- Sağlık, Ş. (2018). Gerçeğin asık suratına karşı; Kurmacanın güler yüzü. *Bizim Külliye*(74), 7-9.
- Satan, A. (2024, Nisan 9). *Cumhuriyet Döneminde İstanbul'da Haberleşme*. İstanbultarihi.ist: <https://istanbultarihi.ist/229-cumhuriyet-doneminde-istanbulda-haberlesme> adresinden alındı
- Tanin. (1908, Ağustos 8).
- Thompson, J. (1995). *The Media and Modernity: A Social Theory of the media*. Stanford University Press.
- Tokgöz, O. (1991). *Temel gazetecilik*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Toprak, S. V. (2018). Kanun-i Esasi Gazetesinde İttad-ı İslam Teması. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(1), 109-138.
- Topuz, H. (2003). *2. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Touraine, A. (2004). *Modernliğin Eleştirisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tustav.org. (2024, Nisan 8). *Kuvvayı Seyare'den Kuvvayı Milliye'ye Yeni Dünya*. Tustav.org: https://tustav.org/yayinlar/sureli_yayinlar/yeni-dunya-1920/yeni-dunya.pdf adresinden alındı
- Türer, C. (2009). Pragmatizmin doğruluk evi. *Bilimname*, 17(2), 165-185.
- Türker, H. (2000). *Türk Devrimi ve Basını 1922-1925*. Dokuz Eylül Yayınları.
- Üyepazarcı, E. (2024, Nisan 8). *Cumhuriyet dönemi İstanbul Basını*. İstanbultarihi.ist: <https://istanbultarihi.ist/255-cumhuriyet-donemi-istanbul-basini> adresinden alındı
- Webster, F. V. (2006). *Theories of The Information Society*. Routledge.
- Williams, B. (2003). The New Media Environment, Internet Chatrooms, and Public Discourse After 9/11. D. K. Thussu, & D. Freedman içinde, *War and the Media: Reporting Conflict 24/7* (s. 176-189). SAGE Publications Ltd.
- Yurdakul, H. (2018). Kitle iletişiminde haber ve etki: Liberal ve eleştirel yaklaşımlar. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, 62-77.

Yurdigül, Y. (2011). Kurgusal Gerçeklik Bağlamında Haber ve Gerçeklik İlişkisi. *Atatürk İletişim Dergisi*, 1(1), 13-24.

EXTENDED ABSTRACT

Crises that affect societies in many ways may be reflected differently in news practices in accordance with the publishing policies of media organizations. For this reason, the way the press, whose main duty is to produce public information, reports events can turn into a problem regarding the principle of "accuracy". Because depending on the way the news is presented, the same event may be perceived differently by the public, and gaps may arise between correct information and what is actually perceived. In this context, in the current research, the media's attitudes towards crises are examined from a historical perspective. Thus, it is aimed to reveal the motivation underlying the presentation of the same event in different ways in line with broadcasting policies, depending on the reality desired to be constructed, and its effect on the "accuracy" principle of journalism professional ethics.

When the news media is examined from a technological perspective throughout history, it is seen that paper and printing technology dominated the sector in the beginning. These two technologies are both costly to obtain and require a certain degree of expertise to use. Therefore, there is a need for people or institutions that have the financial means to purchase technologies and have them used. Again, looking at the historical course, these two technologies are constantly evolving and had to be renewed in a relatively short time in order to survive within the rules of competition. This situation has created the need for journalism, which requires paper and printing technology, to constantly increase its market share as an industrial product. The fact that journalists, stuck between market pressure on the one hand and professional ethical principles on the other, choose to survive is reflected in the way they convey events, especially in times of crisis. It can be said that this situation paved the way for manipulative and sensational journalism, which has been both criticized and constantly used in the history of practical journalism.

Today, thanks to the developing technology, opportunities have arisen to conduct journalism in a way that does not require capital groups. However, at this point, the presence of some enthusiastic people in this field, even if only to benefit from the blessings of journalism, without learning the profession, has blurred the boundaries of the journalism profession. For example, internet technology has become an opportunity not only for those who practice journalism as a profession, but also for everyone who creates a news website. At this point, while positive reflections such as the diversification of broadcasting channels and the formation of a new media environment that can be an alternative to the mainstream media can be seen, it can also be said that a very problematic area has emerged, especially in the context of violation of professional ethics principles. The support of the activities of "citizens",

defined as a new form of journalism by the Internet, by many media organizations, especially for economic reasons, has necessitated the re-questioning of professional practices.

Apart from its philosophical meaning, the concept of accuracy here refers to objectivity as the exact transfer of all sides of the event. Regarding reality, we mean fictional structures such as news text that reconstructs a kind of reality rather than the events as they are. In other words, reality fiction, unlike the principle of accuracy, refers to making certain decisions with a professional approach, taking into account a number of concerns depending on the processes that determine the way media institutions do business when making news (Dursun, 2004, p. 40). Therefore, within the scope of this research, the motivations involved in the process while reporting crisis events within the scope of the principle of accuracy and the construction of reality are discussed from a historical perspective. Thus, a conceptual conclusion is reached regarding the extent to which the construction of reality affects the accuracy of the news and the production of healthy public information.

By examining the sources in the literature, the data obtained were divided into periodic categories and the contents were analyzed in accordance with qualitative research techniques in order to reach a conceptual conclusion. For this purpose, the attitude of journalism in crisis periods has been taken into consideration since the formation of the news media. Thus, in each period, the news produced depending on the language, theme and technology used in the presentation of the news were compared. The findings show that individuals' perceptions of the real world are determined by the media through the news produced in line with the principle of accuracy and reality. On the other hand, two different approaches are becoming evident in the media, which is also affected by new technologies. In both cases, it is desired to create a rationality through the fictional reality circulated in the media through news and to determine societies in accordance with the dominant discourse. The attempt of the journalist, whose main duty is to report events, to construct a reality that contradicts the principle of accuracy damages the reputation of the profession. Therefore, the need for more professional and academic efforts to solve this problem emerges as a necessity.